

O făclie de altădată

ZOE BĂLCESCU-MANDREA

OCTAVIAN UNGUREANU

De încerci a pătrunde cu inchipuirea prin vechile saloane ale elitei intelectuale românești, vei găsi și chipul mării doamne Zoe Bălcescu-Mandrea, fire alcătuită din lumini, comunicativă, de rar talent în conversație, stăpînind patru limbi străine, cu întinse însușiri și priceperi în sferile culturii și artei. Picta frumos și cînta la pian, scria panseuri în franceză și amintiri ; se dedica faptelor de caritate și întreținea o întinsă corespondență cu personalități de vază, Cînd, în 1892, părintele Vasile Lucaciu, memorandistul, trecuse dincoace de Carpați, cu sufletul zbuciumat de prigonirile îndurate de românii din Ardeal, cea dintîi ușă ce i s-a deschis, în București, a fost cea a soților Zoe și Nicolae Mandrea. Aici transilvăneanul găsește înțelegere și compasiune. Zoe Bălcescu lansează de îndată un apel la oamenii înstăriți și la autorități pentru înființarea Societății „Femeia Română”, cu menirea de a strînge bani și cărți pentru școlile din bisericile românești din Ardeal.

În casa mare boierească, de pe strada Fîntînii, azi Nufărului, Zoe Bălcescu-Mandrea ținea salon literar-muzical, și n-au fost puțini oamenii politici și creatorii de toate genurile care să nu fi participat la dezbaterrea chestiunilor politice la ordinea zilei, literare și artistice. Printre amicii casei se aflau : Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, B.P. Hașdeu, Eminescu, Caragiale, Duiliu Zamfirescu ; iar dintre artiștii plastici și cei ai scenei se întîlneau Costin Petrescu, D.G. Mirea și Eustatiu Stoenescu. Și peste toată distinsa pleiadă plutea Elena Teodorini, primanoda noastră, care fascinasese lumea de la un capăt la altul cu vocea ei unică, și despre care criticul italian Nappi spunea că va trebui să treacă 200 de ani ca să se mai nască un asemenea talent.

Cu farmecul său fizic, cu inteligența sa scilpitoare și cu înclinația romantică Zoe Bălcescu lumina atmosfera seratelor, trăind intens în ambianța de spirit ce singură o crea, maturi-

zîndu-și personalitatea intelectuală și spiritul critic de reală competență și delicatețe, în același timp, în rostirea judecăților asupra noilor apariții literare, expozițiilor de artă, concertelor ori spectacolelor. Ținea cu brio isonul tiradelor politice ale soțului său, Nicolae Mandra, și ale prietenului acestuia, Titu Maiorescu. Printre toate aceste daruri ce înnobilau inima Zoei Bălcescu, t a l e n t u l în pictură și în literatură i-a dominat viața, fixîndu-l într-un mare tablou de merite, care se conturase și se impusese în societatea craioveană și bucureșteană, pe dîra de lumină lăsată de unchiul său, Nicolae Bălcescu, ca o moștenire de aur și frumoasă împlinire, în epoca de sfîrșit a veacului trecut și de început a celui în care ne aflăm.

x x x

Zoe Bălcescu (1858—1924) era cea de a doua fiică a lui Barbu Bălcescu (1824—1884), revoluționar de la 1848 și fratele mai mic al lui Nicolae. Mama ei a fost Elena Aman, fiica postumă a lui Costache Aman, fratele pictorului cîmpulungean Theodor Aman. Averea moștenită de la soție, care murise în 1860, în vîrstă de numai 23 de ani, i-a îngăduit avocatului Barbu Bălcescu să le dea celor trei grații ale sale o educație aleasă și învățatură temeinică de carte, în casă, cu profesori eminenti și guvernare aduse din Franța și Germania.

Rămase orfane de mamă prea mici, Olga, Zoe și Ana au îndurat însă avatururile pricinuite de lipsa de suflet a unei mame vitrege cea de a doua soție a tatălui lor. Punînd piciorul în prag, după un timp, Barbu Bălcescu o alungă pe Marie și-și descătusează odraslele care, ocrotite de bunicii dinspre mamă și de Sevastita, sora lui Barbu, cunosc din nou seninul serului, și cresc fără griji, cum scrie însăși Zoe despre împrejurarea vizitei neașteptate a fostei mame vitrege; „Ea sta încremenită în pragul ușii, coprinzînd cu mirare și înaintînd încet spre noi, cu pasul ei de lebădă ce plutește pe apă. Tabloul ce i se înfățișa o surprinsese (...). Noi purtăm rochii de muselină argintie și mătăsoasă, cu trenă, cum se purta atunci, deschise la piept. Părul bine ondulat era ridicat în vîrfurile capului după moda franceză (...), și un trandafir prins lîngă piept; eram cît se poate de bine potrivite și în avantajul nostru. — Voi sînteți? întrebă ea, privindu-ne cu mirare. Nu v-aș fi recunoscut niciodată!”.

Se dusesse vestea despre frumusețea și inteligența lor, cum

de altfel se și zicea : „Ce are Craiova mai de preț ? Parcul Bibescu, Biserica Sf. Dumitru și fetele Bălcescu“. Iar când Barbu Bălcescu fu primar al Băniei, la 1874, avu ca musafir de onoare pe Frantz Liszt ; Olga, Zoe și Ana cîntară la pian împreună cu maestrul, la patru miini, și lăsară o impresie cu sclipiri de diamant asupra talentului lor, în inima călătorului celebru.

Căsătorită cu Nicolae Mandrea din Focșani, junimist, consilier și președinte al Înaltei Curți de Casație, Zoe se stabilește definitiv în Capitală. Se îndeletnicește îndeosebi cu pictura și dă la iveală prețioase lucrări peisagistice. N-a expus niciodată, așa cum n-a cîntat niciodată în public. Singurile exteriorizări sufletești au fost scrisorile către surorile ei și către prieteni. Creația sa literară : „Icoane din trecut“, splendidă frescă de familie , a apărut postum, prin îngrijirea fiicei sale Maria, în 1931, după cum rezultă din dedicația de pe un exemplan oferit pictorului Costin Petrescu.

În pictură, Zoe Bălcescu-Mandrea s-a dovedit o delicată observatoare a frumuseților naturii și o admirabilă artistă în combinarea și fixarea culorilor. Picta mai ales în acuarelă și în motive de inspirație poetică. Culmile păduroase de pe dealurile domoale din preajma conacului Bălceștilor și unduite de-a lungul Topologului, luncile mănoase și livezile, profilate în zările albastre ce înfășoară valea râului prindeau contururi sub mîna măiastră a pictoriței. Cîteva din aceste încîntătoare lucrări se află la Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu“, din satul cu același nume, aparținînd înainte de Argeș și astăzi de Vilcea. Înclinația spre imagini rustice, lucrate în dimensiuni reduse și într-o cromatică vie, își trage firul din impresionismul francez. Zoe Bălcescu-Mandrea, deși citadină prin obîrșie, naștere și viețuire, aduce în prim-planuri natura și viața satului românesc. Tablourile „Parcul de la Florești“ și „Satul Florești“ (1899), „Femei citind în iarbă“ și „Pe luncă“ (1921), „Ivirea zorilor“, „Seară“ și „Apus de soare“ exprimă nostalgiile arstitei din anii copilăriei, cînd mergea cu surorile ei la țară, îndeosebi la culesul viilor. În legătură cu îndeletnicirea picturală, îi spunea într-o scrisoare Olgăi : „Duminică au fost la mine pictorul Stoenescu, Hașdeu, Bonifaciu Florescu (fiul natural al lui Nicolae Bălcescu) și George (Mandrea) la cină. Stoenescu găsește toate lucrurile mele (lucrările) de mult gust, și se miră foarte mult, de pînzele mele“.

Maniera și tematica picturilor Zoei Bălcescu-Mandrea se desprind și din scrisorile adresate Olgăi, în anii 1875—1923,

cum citim în continuare : „Tabloul meu cu pădurea de la Florești, cu rama cea mică, mi-a reușit peste așteptarea mea ; păcat că este doar marginea pădurii și că nu sînt mai mulți arbori, căci am reușit să-l pictez în stilul franțuzesc, adică arborii pădurii fin și estompat, și foarte în relief doi arbori din prim-plan, fără a fi grosolani ca toți arborii noștri precedenți. Am prins (în parte) și tabloul cu tomate, care este mai cu viață dar mai comun“.

X X X

Pe o ridicătură ce domină lunca din dreapta Gilortului, de la Florești-Țintăreni — Gorj, evocă în cîteva vorbe semnificația ridicării modestului obelisc din beton, inițiativă de merit a învățătoarei Antonica Păunescu și pe care a fixat o placă de marmură cu inscripția : În acest loc a fost casa junimistului Nicolae Mandrea, în care a locuit și a creat lunile iunie și iulie 1878 marele poet român Mihai Eminescu „Conacul de la Florești“, moștenire a Zoei Bălcescu din partea mamei sale, nu mai există de mult ; pădurea din preajmă, de atîtea ori pictată și lacul Cerbului, care i-au încîntat anii copilăriei și adolescenței și l-au inspirat pe Eminescu, nu mai sînt. Dar în fiecare an, de la o vreme, prin osîrdia dascălilor din partea locului, între care și profesorul Liviu Ardeleanu din Turburea, susțin aici o frumoasă manifestare cultural-artistică anuală, în iunie, sub genericul „Zilele Eminescu la Florești“ ajunsă la cea de a X-a ediție.

Și-ntr-una din sălile muzeului de pe Topolog se află micul șevalet al Zoei Bălcescu-Mandrea, cu peisajul aproape terminat și notat 1924, anul plecării artistei spre alte zenituri, după nu prea mulți ani de viață, însă atît de intens și frumos trăiți pe înălțimi de spirit mereu însorite.

FIȘĂ BIBLIOGRAFICĂ

Zoe Mandrea (născută Bălcescu) : *Icoane din trecut*, București, Tipografia Geniului (Cotroceni), p. : 5—6, 62—64) ; Despina Teodorescu : *Femei din trecutul Olteniei, în Oltenia*, Fundația culturală regală, Regionala Oltenia, 1948, p. 371—372 ; Nicolae Crăsnaru : *Cinci scrisori de la Zoe Bălcescu-Mandrea*, în *Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*, Bălcești pe Topolog, 1969, p. 279—282 ; Gabriel Culcer : *Ana Bălcescu-Culcer, în Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*, 1970—1971, p. 637—643 ; Olga P. Gigurtu (născută Bălcescu) : *Tanti Sevasta, în Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*, 1970—1971, p. 645—650 ; Octavian Ungureanu, Ion Sanda : *Ana Bălcescu-Culcer, în Luminile scenei*, Tirgu-Jiu, 1979, p. 59—60.

